

USLOVI KOJE BOSNA I HERCEGOVINA MORA ISPUNITI ZA IZVOZ U EU

UVOD

Često funkcioneri i političari daju izjave tipa: «Bosna i Hercegovina mora daleko više izvoziti u Evropsku uniju» pri čemu ne spominju bitne preduslove koje obavezno treba ispuniti (dokazati sigurnost proizvoda) niti pak šta treba učiniti da taj siguran proizvod bude atraktivan na unutrašnjem tržištu EU (kvalitet, funkcionalnost, inovativnost).

Prema tome, odmah se nameću dva važna pitanja:

- Kako u praksi ispuniti ove uslove?
- Da li mi moramo sami osmisliti nove propise i nove institucije i nove metode da bi zadovoljili oba navedena zahtjeva.

Srećom, odgovori su vrlo jednostavni.

Sve ovo se postiže kroz tranziciju, a **tranzicija = preuzimanje acquis-a** (pravnog nasljeđa) Evropske unije.

U ovom konkretnom slučaju, da bi Bosna i Hercegovina uspostavila sistem sigurnosti proizvoda ona mora dosljedno ispuniti zahtjeve pregovaračkog poglavlja «Slobodan protok roba» u oblasti tehničkih propisa, tehničkih sistema (ocjenjivanje usklađenosti tehničkih proizvoda sa propisima i službena kontrola hrane i hrane za životinje) i odgovarajućih institucija (standardizacija, akreditiranje, mjeriteljstvo, nadzor nad tržištem, itd.).

Da bi u proizvode bila ugrađena sva potrebna znanja koja zahtjeva tržište i da bi oni bili plod istinskih inovacija, Bosna i Hercegovina mora udovoljiti zahtjevima sljedećih pregovaračkih poglavlja Evropske unije:

- Istraživanje i razvoj tehnologija,
- Obrazovanje i obuka,
- Podrška malim i srednjim preduzećima
- Industrijska politika.

Iako preuzimanje acquis-a u svih 35 pregovaračkih poglavlja znači preuzimanje oko 100.000 stranica propisa EU, pomoć i podrška Evropske komisije je tako dobro osmišljena da i najmanje zemlje mogu taj posao efikasno uraditi, naravno ako u tim zemljama postoji dobra volja i čvrsto opredjeljenje da se to zaista i uradi.

SIGURNOST PROIZVODA

Nažalost, nivo znanja o ovim pitanjima u Bosni i Hercegovini i dalje je relativno nizak. Mnoge firme tek kada pokušaju izvesti svoje proizvode bolno shvate da postoji niz preduslova regulisanih tehničkim propisima zemlje u koju žele izvoziti a koje prethodno moraju ispuniti.

Tako naprimjer, prilikom svečanog uručenja sertifikata za sistem upravljanja kvalitetom firme po standardu ISO 9001:2000 često možemo čuti izjave tipa: "Dobivanjem ovog sertifikata vama su vrata svjetskog tržišta širom otvorena".

Ovakve izjave ne samo da nisu tačne već one skrivaju pravu prirodu problema.

Naime, certificiranje sistema upravljanja kvalitetom spada u oblast dobrovoljnog certificiranja i taj certifikat omogućava veće povjerenje klijenata u firmu koja ga posjeduje. Međutim, ono što vlasti svake države propisuju kao zakonsku obavezu je dokazivanje sigurnosti proizvoda koji se plasiraju na tržište. Na taj način država štiti živote i zdravlje ljudi, domaćih životinja, okolinu i interese potrošača.

Tako, naprimjer, u Evropsku uniju ne možete izvesti kućanski aparat ili neku mašinu ako oni nemaju CE znak, znak usklađenosti sa direktivama EU za određene tehničke industrijske proizvode, čak ako biste ih dali besplatno. CE znak je dakle nešto kao viza u pasošu kojom se omogućava slobodno kretanje proizvoda.

Ako, pak, takve proizvode želite izvesti u Srbiju oni moraju proći ispitivanja u laboratorijama u skladu sa naredbama o obaveznom certificiranju proizvoda naslijeđenim od bivše Jugoslavije.

Ako je u pitanju hrana životinjskog porjekla ona se u EU može izvoziti samo ako je država uspostavila sistem uključujući službene kontrole hrane i hrane za životinje po potpuno novom modelu Evropske unije, koji je stupio na snagu 1.01.2006. godine, i ako je konkretan proizvodni pogon odobren od inspektora Ureda za hranu i veterinarstvo (FVO) iz Dablina.

Trenutno stanje u oblasti sigurnosti proizvoda

Kada je u pitanju preuzimanje propisa EU Bosna i Hercegovina je uz pomoć projekata EU napravila veliki napredak.

Donešena su četiri zakona zasnovana na evropskom modelu koji predstavljaju pravni okvir za donošenje niza propisa o sigurnosti pojedinih grupa proizvoda i za uspostavu ogovarajućih sistema za njihovo provođenje:

- Zakon o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju usklađenosti
- Zakon o hrani,
- Zakon o opštoj sigurnosti proizvoda,
- Zakon o nadzoru nad tržištem.

Ovi zakoni su usvojeni u oktobru 2004.

Nakon toga započet je rad na preuzimanju prioriternih direktiva novog pristupa EU i nastavljen je rad na preuzimanju harmoniziranih standarda EU koji prate te direktive. Dvije direktive, LVD (Sigurnost uređaja niskog napona) i Sigurnost mašina, spremne su za usvajanje, a još dvije, EMC (Elektromagnetna kompatibilnost) i Sigurnost liftova biće spremne za usvajanje u naredna dva mjeseca.

U oblasti sigurnosti hrane uz pomoć projekta EU ITR pripremljeno je 44 propisa kojim se preuzimaju najnovije direktive i uredbe EU a kojima je za usvajanje potrebno dodati uvodne i završne članove u skladu sa pravnim sistemom Bosne i Hercegovine

Nažalost, Bosna i Hercegovina još uvijek nije preuzela pripremljene propise kojima se preuzimaju odgovarajuće direktive i uredbе Evropske unije a veoma rijetko i nepotpuno primjenjuje propise naslijeđene od SFRJ koji su zvanično još uvijek na snazi. Posljedice su:

- Životi i zdravlje ljudi, domaćih životinja i okolina su nedovoljno zaštićeni,
- Izvoz kroz Ugovore o slobodnoj trgovini, čak i u zemlje koje su naslijedile iste propise, je izuzetno otežan,
- Izvoz u Evropsku uniju proizvoda koji moraju proći ocjenjivanje usklađenosti, i pored odobrenih preferencijala iz 2000. godine (izvoz skoro svih proizvoda bez tarifnih i količinskih ograničenja), još uvijek je praktično nemoguć.

Provođenje propisa naslijeđenih iz SFRJ i postepeni prelaz na propise EU Tehnički proizvodi regulisani direktivama novog pristupa

Da bi, barem minimalno, zaštitila svoje građane i da bi mogla izvoziti barem u zemlje regije u okviru CEFTA-e, Bosna i Hercegovina mora napraviti nekoliko važnih koraka.

1. Bosna i Hercegovina mora riješiti problem obaveznog certificiranja proizvoda prema naredbama SFRJ do momenta preuzimanja propisa EU na jedan od dva predložena načina:

- Uspostaviti privremeni sistem obaveznog certificiranja proizvoda prema naredbama SFRJ do momenta preuzimanja propisa EU pri čemu treba naći zamjenu za nekadašnji Savezni zavod za standardizaciju SFRJ kao glavni certifikacioni organ, ili
- Prepustiti proizvođačima brigu oko usklađivanja proizvoda sa odgovarajućim naredbama a sistem nadzora nad tržištem će kontrolisati usklađenost po modelu novog pristupa.

2. Bosna i Hercegovina treba donijeti propis kojim se prihvata zakonito postavljeni CE znak na uvozni ili domaći proizvod ako primjenjive direktive EU obezbjeđuju isti ili veći stepen zaštite života i zdravlja ljudi, domaćih životinja, okoline ili interesa potrošača.

3. Bosna i Hercegovina mora dovršiti preuzimanje a zatim implementaciju prve dvije direktive novog pristupa LVD i Sigurnost mašina i odmah početi preuzimanje direktiva EMC (Elektromagnetna kompatibilnost) i Sigurnost liftova i prije konačnog usvajanja napraviti analizu učinka provođenja ovih direktiva u praksi.

Napomena: Direktive LVD i EMC primjenjuju se na najveći broj proizvoda na tržištu. Na osnovi analize učinka treba napraviti:

- Programe obuke državnih službenika BiH i entiteta, i osoblja sistema nadzora nad tržištem za provođenje ovih direktiva,
- Program obuke zainteresovanih proizvodnih firmi (in-company training and consultation) za primjenu ovih direktiva na njihove proizvode,
- Procijeniti iznose sredstava iz budžeta potrebnih za uspostavu i funkcionisanje neophodnih sistema za preuzimanje i provođenje direktiva.

4. Usvojiti Strategiju provođenja Zakona o opštoj sigurnosti proizvoda, posebno kada je u pitanju primjena ovog zakona na namještaj.

5. Eventualno doraditi i usvojiti platformu za uspostavu sistema nadzora nad tržištem (Concept Paper) a zatim pripremiti entitetske inspektorate da preuzmu svoju ulogu u tom sistemu.

6. Nakon direktiva EMC i Liftovi nastaviti preuzimanje preostalih šest prioriternih direktiva za koje nisu formirane ekspertske grupe i napraviti prezentaciju za sve zainteresovane stručnjake iz institucija BiH, entiteta i odgovarajućih proizvođača.

Uspostava sistema službene kontrole hrane i hrane za životinje (SKHHŽ)

Osnovni zaključci su:

1. Iskustva Slovenije i nekih drugih članica EU su u velikoj mjeri primjenjiva u BiH ali se, ipak, ne mogu doslovno kopirati.
2. Nadležni organi treba da usaglase raspodjelu nadležnosti i poslova među sobom uključujući i horizontalnu koordinaciju među organima.
3. Uredba 882/2004 o SKHŽ mora se u potpunosti preuzeti jer će se ona automatski primjenjivati nakon ulaska BiH u EU, a sve ono što je u toj uredbi dato uopšteno riješiti posebnim podzakonskim aktima BiH.
4. Nakon što se usaglasa prijedlog organizacije službene kontrole napraviti listu zahtjeva Uredbi 178/2002 (Zakon o hrani BiH), 882/2004, 852, 853, 854/2004 (Uredbe o higijeni), Zakona o veterinarstvu, Zakona o zaštiti zdravlja biljaka i ostalih primjenjivih horizontalnih propisa u vezi sa službenim kontrolama.
5. Detaljnom analizom ustanoviti koje odredbe navedenih zakona i tehničkih propisa se ne mogu provoditi u postojećoj strukturi BiH i postojećem pravnom sistemu (npr. entitetski Zakoni o inspekcijama, itd.)
6. U sljedećem koraku uskladiti postojeće propise sa zakonom o hrani (R 178/2002); R 882/2004 i ostalim preuzetim propisima EU.
7. Na kraju procesa preuzimanja propisa treba napraviti analizu učinka preuzetog propisa EU R 882/2004 i ostalih preuzetih propisa u oblasti službenih kontrola (Regulatory Impact Assessment) i blagovremeno izvršiti pripreme za provođenje ovih propisa u praksi, uključujući uspostavu mreže ispitnih, referentnih i naučnih laboratorija i osiguranje potrebnih sredstava iz državnog i entitetskih budžeta i organizaciju obuke subjekata u poslovanju sa hranom koji će primjenjivati ove propise u svojim proizvodnim pogonima.

Preuzimanje i provođenje propisa koji regulišu sigurnost ostalih proizvoda

Ostaje obaveza da se propisi i za sve ostale grupe proizvoda usklade sa modelom EU a do sada je malo urađeno. To su:

- Hemijske supstance- u EU je napravljen radikalni zaokret (Uredba REACH), u BiH nije urađeno ništa,
- Medicinski proizvodi za ljude (Zakon je u skupštinskoj raspravi a institucije i sisteme tek treba praviti),
- Medicinski proizvodi za veterinarske svrhe- u početnoj fazi,
- Kozmetički preparati, u BiH nije urađeno ništa,

- Motorna vozila, u BiH nije urađeno ništa.

ATRAKTIVNOST PROIZVODA NA STRANIM TRŽIŠTIMA

Na svjetskom tržištu, još prije globalizacije, važno je pravilo da je atraktivan samo onaj proizvod u koji su ugrađeni rezultati relevantnih istraživanja i razvoja tehnologija. To je glavni razlog zašto su na svjetskom tržištu najuspješnije one zemlje koje najviše ulažu u istraživanje i razvoj.

Prema tome ako Bosna i Hercegovina i dalje bude ulagala oko 0,05% GDP-a u ove svrhe ona će i dalje najviše izvoziti sirovine i poluproizvode.

Juran Juran: "AKO UVIJEK ČINITE ONO ŠTO STE UVIJEK ČINILI UVIJEK ĆETE IMATI ONO ŠTO STE UVIJEK IMALI".

Evropska unija, koja je uzor za Bosnu i Hercegovinu, dala je izuzetno veliki značaj istraživanju i tehnološkom razvoju (RTD) i razvoju ljudskih resursa (HRD) jer je čvrsto odlučila izgraditi takozvano "knowledge based society" i tako smanjiti sadašnje zaostajanje za SAD i Japanom i 2010. godine postati najkonkurentnija ekonomija svijeta.

Također, sve razvijene zemlje, uključujući i mnoge bivše komunističke zemlje Centralne i Istočne Evrope, pokušavaju predvidjeti trendove razvoja tehnologija koristeći najnovija saznanja u toj oblasti. Zato su tehnike i kadrovi koji se bave predviđanjem tehnološkog razvoja (Technology Foresight) doživjeli nevjerovatan napredak u nekoliko proteklih godina.

U EU postoji niz institucija koje se bave ovim pitanjima, uključujući i Scientific and Technological Options Assessment unit Evropskog parlamenta (STOA).

Slovenija je, naprimjer, u 1999.godini uložila u istraživanje i razvoj tehnologija 1,45% GDP, što je bilo veoma blizu prosjeku EU. To je jedan od osnovnih razloga zašto je GDP Slovenije po stanovniku premašio 70% prosjeka EU jer na svjetskom tržištu uspješni su samo oni proizvodi u koje su ugrađeni rezultati najnovijih istraživanja i razvoja tehnologija.

Za Bosnu i Hercegovinu ne postoji drugi put izlaska iz tragične situacije u kojoj se sada nalazi osim puta koji će trasirati naša vlastita pamet.

Ključ rješenja predstavljaju istinski kreativni ljudi koji mogu stvoriti nešto zaista novo i kojih svako društvo ima manje od 0,1% od ukupnog stanovništva. To znači da je Bosna i Hercegovina imala na raspolaganju oko 4.000 takvih ljudi od kojih su mnogi otišli iz zemlje ili pak njihove usluge društvo ne želi da koristi.

Uspješne države izgradile su mehanizme da takvi vizionari i kreativci dođu na ključne pozicije u društvu, a pogotovo u njenoj ekonomiji, kreiraju politiku i konkretna globalna rješenja koja kasnije razrađuju i sprovode manje kreativni, ali dobro obučeni i dobro organizovani kadrovi.

U trasiranju našeg puta ne možemo se pouzdati samo u pomoć stranaca jer oni nam neće staviti na raspolaganje svoje vrhunske kreativce koje ljubomorno čuvaju. Možemo dobiti u najboljem slučaju kreativce iz drugog ešalona koji pak nemaju jasnu viziju i pokušat će nama nametnuti model koji vrijedi samo za njihovu zemlju i uslove koji tamo vladaju.

Šta onda treba konkretno uraditi?

Prije svega Vijeće ministara i Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine trebali bi uspostaviti odgovarajuću instituciju-**Agenciju za istraživanje, razvoj tehnologija i razvoj ljudskih resursa** koja bi ubrzo prerasla u Ministarstvo nauke i tehnologije BiH. **Agencija** bi operativno vodila sljedeće poslove:

- Uspostavu zakonskog okvira za istraživanje i razvoj tehnologija,
- Uspostavu zakonskog okvira za podsticanje inovativnosti u cilju jačanja konkurentske sposobnosti BH ekonomije,
- Koordinaciju učešća BH institucija i pojedinaca u projektima istraživanja i razvoja tehnologija u EU (Naprimjer FP7) i drugim zemljama koje daju takvu podršku,
- Organizovanje naučnoistraživačkog rada od interesa za Bosnu i Hercegovinu i razvoj novih tehnologija,
- Razvoj ljudskih resursa,
- Organizovanje konkretnih projekata predviđanja razvoja tehnologija (Technology Foresight),
- Uspostavu relejnih centara za transfer tehnologija i naučno-stručnu podršku kompanijama sa težištem na mala i srednja preduzeća.

Agencija bi predlagala politiku u ovim oblastima i formirala niz tijela za promociju i koordinaciju istraživanja i razvoja u praksi. Ovo je ujedno i obaveza za sve zemlje članice UN-a, a UNESCO je čak definisao i obavezne oblasti: **fundamentalne nauke, poljoprivreda, industrija, medicina, atomska energija i društvene nauke.**

Agencija bi bila pravo mjesto za uspostavu i koordinaciju međunarodne saradnje u ovim oblastima jer do sada mi nismo imali instituciju na nivou Bosne i Hercegovine kojoj bi se međunarodne organizacije mogle obratiti. To je bio jedan od razloga zašto nismo iskoristili mogućnost učešća u dosadašnjim FRAMEWORK istraživačkim projektima Evropske unije, projektima obuke za konkretna zanimanja Evropske fondacije za obuku (ETF), brojnim bilateralnim projektima obuke i usavršavanja naših istraživačkih kadrova, itd.

Parlament BiH bi trebao formirati našu verziju Scientific and Technological Options Assessment unit Evropskog parlamenta (STOA), tj. Jedinicu za analizu naučnih i tehnoloških opcija u Bosni i Hercegovini.

Šta treba konkretno uraditi u svakoj oblasti?

A. Istraživanje i tehnološki razvoj

1. Informaciona kampanja

Javnosti Bosne i Hercegovine treba jasno staviti do znanja da napretka neće biti dok se naša "pamet" ne aktivira i dok se sve odluke i politike ne počnu donositi na bazi podloga koje će ta pamet praviti. Do tada će se pojedine društvene grupe i građani nastaviti iznurivati u podjeli sve manjeg sirotinjskog kolača- našeg GDP-a. Isto tako, u okviru ove informativne kampanje u društvu treba jasno kazati da su inovativnost i produktivnost ključ uspjeha svih pa i naše ekonomije i da to ne mogu ostvariti ljudi koji su do sada bili povlašteni i uglavnom izuzetno dobro plaćeni koristeći pogodnosti koje pružaju orijentacija na uvoz roba i usluga, korupcija i nepotizam.

2. Jedinstvena istraživačka oblast

U cijeloj Bosni i Hercegovini mora se stvoriti Jedinstvena istraživačka oblast po uzoru na European Research Area (ERA) u Evropskoj uniji. Ako je Evropska unija, koja nije suverena država, shvatila da joj je to nepohodno, Bosna i Hercegovina, koja to jeste, pogotovo mora napraviti nešto slično.

Po uzoru na EU potrebno je stvoriti naš Zajednički istraživački centar (Joint Research Centre) koji će objedinjavati sve aktivnosti u BiH i koji će imati nekoliko instituta za istraživanje i razvoj tehnologija u prioritetnim oblastima.

3. Povoljan zakonski okvir

Vijeće ministara i Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine trebali bi uspostaviti zakonski okvir i definisati ulogu države u organizovanju i podsticanju istraživanja i tehnološkog razvoja i podsticanje i korištenje inovativnosti na sličan način kako je to uradila Evropska unija.

4. Uključenje u međunarodne projekte

Bosna i Hercegovina se mora maksimalno uključiti u istraživačke projekte Evropske unije tipa FRAMEWORK 7 (U ovaj projekat uložiće se preko 50 milijardi EURA). Vlastito učešće će u početnoj fazi morati osigurati Agencija za istraživanje i tehnološki razvoj putem Vijeća Ministara, kao što to, naprimjer, uspješno radi Vlada Mađarske. Pokazalo se da je korist od ovakvih projekata nemjerljiva. Jednogodišnji rad našeg talentovanog mladog čovjeka u timu istraživača razvijenih zemalja u savremenim laboratorijama u kojima se probija front nauke daje veće efekte od decenijskog rada izolovane grupe istraživača u Bosni i Hercegovini.

5. Objedinjavanje svih potencijala u Bosni i Hercegovini

Agencija bi trebalo da podrži i organizuje formiranje takozvanih virtuelnih istraživačko-razvojnih instituta putem kojih bi se uvezali svi istraživačko-razvojni potencijali u zemlji, a posebno oni u malim i srednjim preduzećima. INTERNET i BIHARNET bi služili kao komunikacijska baza za razmjenu podataka, timski rad međusobno udaljenih istraživača, sastanke i konferencije putem INTERNET-a, daljinsko učenje, itd.

6. Ostvarivanje strateških projekata za Bosnu i Hercegovinu

Vijeće ministara bi trebalo definisati listu istraživačko-razvojnih projekata od strateškog interesa za zemlju koji bi se finansirali iz državnog budžeta ili iz povoljnih kredita. Evropska unija je, naprimjer, donijela zakonski obavezujuće odluke o uspostavi naučno-istraživačkog rada u oblasti sigurnosti hrane rukovodeći se prvenstveno zaštitom potrošača ali i konkurentskom sposobnošću svoje industrije.

Isto tako, Evropska komisija je dozvolila vladama zemalja članica da sufinansiraju istraživanje i razvoj tehnologija u malim i srednjim preduzećima.

7. Diseminacija rezultata istraživanja i razvoja tehnologija

Agencija bi morala izgraditi djelotvoran i efikasan sistem diseminacije rezultata istraživanja i razvoja svim zainteresovanim stranama, vodeći računa da se ne naruše osnovni principi tržišne ekonomije (nesmetana konkurencija, odsustvo monopola i ravnopravnost svih učesnika u tržišnoj utakmici).

Kao uzor može poslužiti mreža relejnih inovativnih centara EU (IRCS) koji su glavna naučna i stručna podrška kompanijama.

Njihova osnovna zadaća je:

- Pomaganje transfera znanja,
- Komercijalizacija rezultata istraživanja,
- Podizanje sposobnosti preduzeća, a posebno malih i srednjih, za absorbiranje novih tehnologija.

B. Razvoj ljudskih resursa

1. Prikupljanje i razmjena informacija

Agencija bi vršila prikupljanje, razmjenu i diseminaciju relevantnih informacija svim zainteresovanim stranama koje su vezane za razvoj ljudskih resursa.

1.Usavršavanje postojećih naučnoistraživačkih kadrova

Agencija bi pravila i sprovodila plan trajnog obrazovanja i usavršavanja istraživačkih i razvojnih kadrova kroz razne vidove školovanja i specijalizacije, kroz rad na zajedničkim projektima u Evropskoj uniji i njenim zemljama članicama, kroz boravak i rad u odgovarajućim institucijama (secondment) u Evropskoj uniji, SAD, Japanu i drugim zemljama i kroz učešće u radu evropskih i međunarodnih stručnih organizacija (ISO, IEC, CENELEC, CODEX ALIMENTARIUS, OIML, EUROMET, EUROLAB, EUROCHEM, PTB, NPL, NIST, ILAC, UN-ECE, WHO, FAO, itd.).

2. Uspostava i ažuriranje baze podataka o postojećim naučnoistraživačkim kadrovima

Agencija bi predložila metodologiju i uspostavila sistem prikupljanja podataka o relevantnim naučnoistraživačkim kadrovima u Bosni i Hercegovini i u inostranstvu.

3. Razvoj naučnog podmlatka

Agencija bi kreirala i ažurirala bazu podataka o mladim talentima i organizovala uključivanje tih kadrova u pojedine istraživačke ili razvojne projekte.

4. Razvoj metoda učenja na daljinu

Agencija bi, u saradnji sa stranim organizacijama i ekspertima, organizovala seminare, kurseve i posebne studije koristeći postojeće metode učenja na daljinu i sve vidove pomoći i podrške ovakvim projektima.

5. Analiza potreba tržišta radne snage naspram mogućnosti postojećeg obrazovnog sistema

Agencija bi, uz saradnju odgovarajućih institucija, pratila i predviđala potrebe tržišta radne snage i mogućnosti obrazovnog sistema da tim potrebama udovolji.

Ove analize služile bi kao podloga za donošenje politika i konkretnih odluka u reformi svih vidova obrazovanja i raznih vidova prekvalifikacije i dopunskog obrazovanja.

Primjer

U nastavku je dato idejno rješenje posebnog postdipomskog studija koji bi školovao kadrove za modernu industriju i pokrивao bi prvenstveno sigurnost tehničkih industrijskih proizvoda.

Ovaj studij namijenjen je inženjerima mašinstva, elektrotehnike, građevinarstva i hemije koji će, putem odgovarajuće selekcije izbornih predmeta, biti osposobljeni i zaduženi za neki od sljedećih poslova:

- Primjena obavezujućih propisa i pratećih dobrovoljnih harmoniziranih evropskih standarda u konstrukciji i proizvodnji tehničkih industrijskih proizvoda,
- Izgradnja i funkcionisanje sistema ocjenjivanja usklađenosti proizvoda sa važećim propisima o sigurnosti proizvoda (ispitne laboratorije, certifikaciona i inspeksijska tijela),
- Primjena međunarodnih sporazuma koji se odnose na proizvode i usluge kao što su WTO- Tehničke barijere trgovini, CEFTA-Međusobno priznavanje izvještaja o ispitivanju i certifikata o usklađenosti, itd,
- Primjena dobrovoljnih međunarodnih (ISO; IEC, itd) i evropskih standarda (upravljanje kvalitetom, okolinsko upravljanje, itd.),
- Razvoj mjeriteljskog sistema Bosne i Hercegovine u oblastima naučnog mjeriteljstva (Npr. osiguranje sljedivosti mjerenja prema međunarodnim etalonima) ili zakonskog mjeriteljstva (Npr. preuzimanje i provođenje MID Direktive EU novog pristupa i ostalih primjenjivih propisa i standarda EU i OIML-a),
- Razvoj i funkcionisanje mjeriteljskog sistema proizvodnih i uslužnih firmi u oblasti industrijskog mjeriteljstva (Npr. prema standardu BAS/EN/ISO 10012),
- Razvoj i funkcionisanje sistema standardizacije Bosne i Hercegovine,
- Razvoj i funkcionisanje sistema akreditiranja Bosne i Hercegovine,
- Izgradnja kapaciteta i funkcionisanje kalibracionih ili ispitnih laboratorija, uključujući i proces akreditiranja tih laboratorija.

C. Predviđanje razvoja tehnologija (Technology Foresight)

1. Formiranje partnerstva zainteresovanih strana

Sve institucije čiji je interes jačanje konkurentske sposobnosti Bosne i Hercegovine moraju izgraditi partnerske odnose i model međusobne saradnje. To su prije svega industrija i trgovina, vlade svih nivoa i naučne i obrazovne institucije. Oni moraju identificirati primjenjive, profitabilne i neškodljive tehnologije u narednih 10-20 godina i utvrditi najbolji način korištenja vlastite naučne baze za njihov razvoj.

2. Informaciona kampanja

Agencija bi trebalo da pokrene snažnu informacionu kampanju o ulozi i ciljevima predviđanja razvoja tehnologija i koristi koju će od toga imati cijelo društvo.

3 Konkretni aktivnosti na predviđanju razvoja tehnologija

Agencija bi trebalo da razradi metode, pronađe odgovarajuća finansijska sredstva iz svih mogućih izvora, okupi sve relevantne stručnjake i počne raditi po uzoru na uspješne zemlje sa kojima se Bosna i Hercegovna može porediti po veličini i broju stanovnika.